

Погорська І.І.*

США У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ XXI СТОЛІТТЯ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Основною метою даної роботи є дослідження концептуальних особливостей глобального стратегічного діалогу акторів світової політики у контексті глобалізації сфери міжнародно-політичних взаємодій. З позицій комплексного аналітичного підходу досліджується проблема глобальної потужності Сполучених Штатів Америки в контексті сучасних глобальних тенденцій світового розвитку.

Ключові слова: США, лидерство, глобалізація, світовий розвиток.

Основной целью данной работы является изучение концептуальных особенностей глобального стратегического диалога субъектов мировой политики в контексте глобализации сферы международно-политических взаимодействий. С позиций комплексного аналитического подхода исследуется проблема глобальной мощи Соединенных Штатов Америки в контексте современных тенденций мирового развития.

Ключевые слова: США, лидерство, глобализация, мировое развитие.

The main purpose of this paper is to study the conceptual features of the global strategic dialogue of the actors of world politics in the context of globalization the field of international political interactions. From positions of complex analytical approach the problem of global power of United States of America is explored in the context of modern world progress trends.

Key words: The USA, leadership, globalization, world development.

Концептуальні пошуки науково-аналітичної спільноти початку XXI століття суттєво пов'язані з визнанням того факту, що глобалізація все чіткіше виявляється як потужна політична динаміка, яка трансформує природу системи міжнародних відносин. Така динаміка містить в собі й серйозний дерегуляційний потенціал, що спонукає великі держави до виявлення політичної волі у справі управління процесами глобальних взаємодій. Суттєвим чином майбутнє Америки буде залежати від збереження здібності оперування реалістичним прогностичним знанням світової еволюції як результатом творчого передбачення подій.

Політична глобалізація постає об'єктивним виявленням об'єктивних процесів, що характеризуються нерівномірністю та хаотичністю. З даних позицій політична структура Сполучених Штатів вельми часто бачиться як приклад найбільш оптимального пристосування до реалій глобалізованого світу. Тож й американське лидерство вважається доцільним елементом формування нового світового порядку. Елементом, що може поєднати тенденції розвитку глобального світу і національні інтереси першої світової потуги. Фа-

* доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

хівці є далекими від прямого отождоження національних інтересів Америки із інтересами усієї світової спільноти, проте фіксують недостатність її мотиваційної детермінанти щодо формування єдиної планетарної структурної оболонки. Поряд з тим реальністю є той факт, що мотиваційні детермінанти інших країн у вимірі глобального політичного структурування поступаються американській.

Організаційний вимір політичного оформлення глобального світу наповнений проявами синергії. Поряд з тим слід зазначити, що система як така не є похідною від порядку і може переживати його зміни. Таким чином причини системних трансформацій криються у змінах внутрішньої природи системи, її сутнісному перетворенні.

Глобалізація отримує політичне оформлення через організацію найбільш важливих процесів розвитку, шляхом системного творення. Соціальність міжнародних відносин стає їх новою реальністю. Тож еволюція простору глобальної політики піде значно далі за традиційні сфери міжнародних взаємодій. Особливого значення тут набуває формування вертикального виміру глобальних владних та міжнародно-правових зв'язків. І у Сполучених Штатах чітко розуміють таку динаміку.

На відміну від системи міжнародних відносин ХХ століття, яка була побудована за основним політичним протистоянням, відкритої холодної війни та ядерного стримування, світ відносин ХХІ століття позначений фактом дії глобалізації ринкової економіки у якості структуруючого феномену міжнародних взаємозв'язків. Але глобалізація впливає не тільки на міжнародні економічні відносини: вона охоплює увесь спектр людської діяльності. Політичні, культурні і соціальні наслідки цього феномену залишаються, у значній мірі, невизначеними, як у масштаби країни, так й у планетарному масштабі. Втім є сенс визначити ключові тенденції, що характеризують сучасну еволюцію світової політики, а саме: структурне послаблення міжнародної системи і формування моделі багатополлярної потужності, яка не гарантує стабільність, бо співіснування різних полюсів потужності не обов'язково призведе до мирного порозуміння і створення багатосторонньої мирної та консенсусної системи; зростання комплексності та протиріччєвості у соціальній динаміці світової спільноти, зокрема посилення дуальності логіки інтеграції і логіки фрагментації; оновлення стратегічного ландшафту, де США мають здолати кризу ефективності та довіри, що є додатковим аргументом на підтримку оновлення глобальних стратегій та пошуку інших форм лідерства на фундаменті кращої консолідації партнерських інтересів.

Роль Америки як країни з глобальними можливостями у творенні соціальності, важко переоцінити. На сучасному етапі історичного розвитку США очолюють реальний центр влади. Питання вирішення проблем глобального управління та винайдення типу політичної організації світу, що глобалізується, стає питанням дієспроможності цього центру. З одного боку держави, які складають останній, мають найбільш високі показники розвитку. З іншого, вони позначені суттєвою залежністю від становлення власної техносфери. Становлення, як штучного людинотворного середовища буття, де все - надзвичайно високий рівень технологій, науки, озброєнь – спрямовано на підтримку якості життя [1, с. 4-8]. За такої ситуації, економічні та політичні центри мають перспективи лише за умови впливу та використання просторово-ресурсного потенціалу планети, а відтак неминуче формують глобальні організаційні структури під власні потреби. На основі досягнення певного рівня розвитку, ролі у світовому розподілу праці, інтернаціоналізації та появи нових типів діяльності відбувається закріплення рольового статусу держав згідно місця у системі функціональних взаємозв'язків техносфери [2, с. 151]. Успішність дії на міжнародній арені, значною мірою, залежатиме від ефективності входження до нової системи глобальних зв'язків та залежностей.

Поєднання глобалізаційних процесів із політичною універсалізацією є скоріше традицією ніж інновацією сучасних міжнародних досліджень. Поміж вагомих прикладів цього концептуального вибору слід зазначити концепт фрагментативності Дж. Розенау (одночасна дія фрагментації та інтеграції) і діалог відцентрових та доцентрових сил у прихильників підходу Б. Барбера [3, с. 279-285; 4, с. 59-60]. Втім, за будь-якої дослідницької домінанти, більшість фахівців наголошують на якісних змінах політико-системної організації світу. Трендах, що віддзеркалюють політичну складову змін. Наприклад, посилення взаємозалежності та відкритості світового простору, його демократизація, зміна характеру загроз, активність нових акторів світової політики.

З позицій розуміння політичного боку глобалізації як поєднання локального та глобального, внутрішньої зовнішньої та міжнародної дії, лідерство Америки бачиться об'єктивним процесом зі власними змінами та поєднання об'єктивної динаміки з американськими претензіями на глобальне домінування. Тут дослідження проблематики американського лідерства, перш за все, логічно пов'язується з ідеологічними підвалинами зовнішньополітичних стратегій Сполучених Штатів. Тим не менш, можливість формувати коаліції за призначенням, принаймні знаходити технічну підтримку для виконання стратегічних завдань у будь-якому регіоні планети є важливим форматом американської політики поряд із використанням мультилатеральних інституцій. У тому числі у справі легітимації американської дії, бо отримуючи глобальну політичну владу актор має вирішувати проблему дистанційного управління. Тут предметом особливої дискусії є проблема як діяти та які проекти реалізовувати. Так, відмий американський дослідник К. Уолтс вважає, що на обрії вже видна багатополярність, у найближчій перспективі «більш слабкі держави намагатимуться відновити баланс, повернути міжнародну систему до біполярності і багатополярності» [5, с. 111]. У. Пфафф стверджує: гегемонія знаходиться у постійній небезпеці, з причини нестабільності її внутрішньої природи вона потребує балансу [6, с. 6]. Дж. Най зазначає: для успіху на теренах зовнішньої політики необхідним є те, що теоретики лідерства у бізнесі називають «контекстуальним інтелектом», здібність розбиратись у перепитях мінливої обстановки і узгоджувати наявні ресурси з поставленими завданнями. Рухаючись скоріше разом з поступом подій ніж проти нього [7].

Фактори, що формують поліцентричний світ, на думку Р. Хааса слід визначити наступним чином: помилки у зовнішній політиці, що стимулювало поширення антиамериканських настроїв та сприйняття Америки у якості загрози національній безпеці; зростання рольового значення країн енергопостачальників; послаблення американської економіки, суттєво пов'язану із недоцільними витратами на військові кампанії; останнім проте дуже важливим фактором визначено стихійний характер глобалізації [8, с. 1-2]. Саме остання дозволила посилитися новим гравцям світової політики. Важливо, що сьогодні фахівці почали активніше акцентувати на таких факторах впливу як організаційний ресурс, політична культура, науковий та військовий потенціали, володіння секретами геостратегії.

При цьому слід зазначити, що плюралізм як ідеологія національного призначення не переноситься автоматично на ансамбль зовнішньополітичних практик американської держави. Сполучені Штати не експортують власний соціальний контакт, але впливають на спосіб, у який інші спільноти його відбудовують. Тож слід зафіксувати факт відмінності між просторовою присутністю й спільнотою американської моделі. Тим не менш дія у різних соціальних контекстах дозволяє збагатити їх розуміння предмету докладання зусиль, принаймні у його культурному розрізі.

У Вашингтоні регулярно відбувається перегляд ресурсів та потенційних супротивників, нові загрози і нові силові сценарії [9, с. 21-24]. Згідно англосаксонській традиції у

стратегічному плануванні американських зовнішньополітичних менеджерів визначаються два провідних типи дії опонента. Першим типом є пряма загроза американській державі. Другим – дії, що становлять потенційну загрозу. Сучасне покоління американських політиків є поколінням, що за рефлексією на високо технологічність засобів, не мають серйозного психологічного бар'єру перед застосуванням сили. Проте більшість експертів зазначають: абсолютної свободи у силовому проектуванні Америка за сучасного світового порядку не має [10, с. 1-2].

Поряд з тим Штати мають сильну глобалістську мотивацію, своєрідний внутрішній імператив. Ідеологічно обґрунтовану потребу бути глобальним лідером. Поширення скепсису щодо потужності американської держави особливо за часи світових криз бачиться вельми актуальним. Втім скоріше йдеться не про полишення Сполученими Штатами лідерських позицій, а про зменшення впливу на поступ глобальних міжнародно-політичних процесів. Звичайно, поразки у зовнішній політиці знизили мотивації американської еліти у бажанні всі ресурси країни принести у жертву проектам з реорганізації глобального простору. Ідеї щодо раціоналізації зовнішніх стратегій та програм непрямой дії, новий дискурс щодо змін форм та методів дії, надають підстав характеризувати сучасний американський глобалізм з позицій лідерства більш за гегемонію [10, с. 11-24]. Як й обмеження практики односторонніх дій, появу нових стратегій, що передбачають залучення колективної механіки для побудови глобального світу. Саме реалістична кореляція з дійсністю надає американській державі потенціалу для збереження статусу впливового глобального актора-лідера.

Як лідер, що походить із завдання збереження власного статусу, Америка має зважати на довгострокову перспективу. Вирішення проблем, що постають перед лідером за добу глобалізації не може бути зроблено за проведення політики меншої за масштабами за глобальну. Тут, на нашу думку, криється ключова відповідь американців на можливі політико-системні зміни глобального характеру. Підсистема, де домінує Америка позначена певним позитивом - поза поточних розбіжностей всередині, її структура взаємозв'язків зберігає відносну стабільність. Полнос розвинутих демократичних держав завдяки об'єднаним ресурсам має суттєві конкурентні переваги і практикує поширення елементів таких взаємодій на політичну сферу міжнародних відносин.

Втім, якщо підходити з позицій об'єктивного судження, то Сполучені Штати не готові відігравати роль метрополії. Водночас як з культурно-цивілізаційних, так й об'єктивних структурно-функціональних позицій. Р. Хаас вельми слушно зауважив на високої ймовірності початку періоду безполосного порядку, що характеризується дифузією сили та впливу, зростанням числа активних гравців, включаючи недержавних. За оцінкою дослідника, нова епоха у міжнародних відносинах буде позначена активністю десятків акторів, що впливатимуть на світову політичну еволюцію. Ключовою рисою системи визначається втрата національними державами монополії на застосування сили [8, с. 1-2]. Регіональні та всесвітні форуми, неформальні та військові об'єднання, великі міжнародні компанії і навіть окремі території в окремих державах, - все це приклади зростання альтернативних потужності США центрів влади. Такі фактори, як посилення економічних позицій інших гравців, зростання фондів національного добробуту у багатьох країнах на трлн. дол. щорік, високі ціни на енергоносії, також зменшують масштаби впливу американської держави. Поряд із тим переваги високого економічного рівня та політичної стабільності залежать від стабільності всієї системи, відтак й інтереси провідних акторів є спільними. Перш за все, щодо участі у глобальних трансферах та потоках самого різного характеру. В забезпеченні останніх Америка залишається актором, що відіграє ключову

роль. Тож ситуація робить доцільною підтримку глобальної стабільності зусиллями групи потужних акторів - прихильників мультилатералізму. Така стратегія може стати тим шляхом, що дозволить Штатам ефективніше впливати на світову еволюцію.

Звичайно, політичні еліти інших потужних гравців, які мають метою зберегти чи відновити власну суб'єктність у світовій політиці, не підтримують ані американську гегемонію, ані американське лідерство. Теоретично їх активізм може сформувати перспективи для формування у майбутньому поліцентричної моделі світ-системної організації. За подібної перспективи слід прогнозувати формування нової глобальної ієрархії акторів, що є слабо інтегруємими між собою. Тому завдання очолити за будь-якого варіанту глобальних трансформацій світову спільноту є логічною стратегічною метою Вашингтона. З даних позицій особливої актуальності набувають такі концепти як концепт концентрованих кіл та складного ядра. Автор останнього, Томас Барнет, наголосив на високому потенціалі саме такого концептуального вибору. Тут світовий центр не є чітко визначеним і зберігає для акторів певну свободу для маневру, тоді як Сполучені Штати зберігають можливість домінуючого впливу завдяки першості в організаційному ресурсі [11, с. 131-132].

Важливо, що сьогодні американські фахівці акцентують на таких вагомих факторах глобального впливу як організаційний ресурс, політична культура, науковий та військовий потенціали, володіння секретами геостратегії. Це засвідчує високу ймовірність вироблення більшої тактичної гнучкості у міжнародно-політичній дії американської держави. Цілком можливо, що й поміж низки орієнтирів пропонуватиметься такий як «безполісний концерт», до складу якого включені провідні актори. Тобто згода на обмеження впливу заради досягнення певної стабільності системи. При цьому важливо зазначити, що за дотримання такого сценарію, американські стратеги принаймні теоретично утримають політичне лідерство.

Іншою важливою рекомендацією фахівців слід визначити обережність у накладанні американських політико-культурних зразків на іншу культурну матрицю. Останній момент викликає дестабілізацію важливих світових регіонів та спричинює логічний опір американській дії з боку гравців із імперативом культурно-цивілізаційної самодостатності. Просування загальнолюдських цінностей крізь політичний шаблон є значним ризиком. Так, зокрема Збігнев Бжезинський у роботі «Другий шанс» доводить, що наслідком такої політики Америки може стати глобальне політичне пробудження, яке повернеться проти неї» [12, с. 204-205]. Провідний радник демократів, знов вкрай актуально ставить питання щодо необхідності оновлення тактики дій американської держави з метою адаптації її до політичної глобалізації світу [12, ch. 1]. Тут ціна помилок - зменшення можливостей впливу і втрата легітимності лідера. Поряд з тим Бжезинський стверджує, що не існує реальної альтернативи світового лідерства США і що більшість провідних держав світу згодні з тим, що світ потребує у лідері-стабілізаторі [12, с. 179-215].

Попри те, що ситуація з американським глобальним лідерством характеризується складністю та варіативністю результату, позитивна відповідь на питання щодо «другого шансу» також може стати реальністю майбутнього. Поміж позитиви справедливо названі економіка, військові сили, науковий та технологічний потенціал. Тож сприяння проведенню такої глобальної політики, яка має здійснити завдання постановки Америки у якості глобальної стабілізуючої сили. Тим більш, що єдина держава, яка ще має для цього потенціал є Сполучені Штати Америки. У якості альтернативи уявляється глобальний всевітній хаос. Так, Купчан зазначає, що кінець американської першості може бути зроблений у самій Америці, тож вона зобов'язана очолити побудову глобального світу [13, с. 209]. За умов дотримання принципів стратегічної доцільності ті інституційного управління, ке-

роване повернення до мультиполярності і стратегічне корегування поведінки світових потуг через належність до спільних норм ведення глобального політичного дискурсу залишається можливим сценарієм.

Національна рада з розвідки США у своїй доповіді «Глобальні тенденції 2025: змінений світ» викладає ту ж ідею більш конкретно. У розділі «Сполучені Штати: менш домінуюча сила» фахівці Ради бачать затребуваність США до 2025 р. як регіонального балансира якнайменш на Близькому Сході та в Азії. Якщо врахувати, що в Азії знаходяться нові глобальні гравці, Китай і Індія, - потенційні конкуренти США, а на Близькому Сході - основні світові запаси енергоресурсів, то це, можна розцінити й як заявку на керування не регіональними, а глобальними процесами [14, с. 2-3]. При цьому перспективи зменшення американського домінування пропонується трактувати саме у зазначеному стратегами «переході» від домінування до лідерства. Передбачається, що Америка буде менш здійною впливати на інші держави, але водночас володітиме необхідними ресурсом та можливостями, особливим потенціалом схильності активно діяти у світі, що потребуватиме від неї менш зусиль, за інших світових гравців, для впливу на поступ світових процесів. Як перспективні позитиви фахівці також зафіксували адаптативну здібність американської держави та збереження ваги, необхідної для стабілізуючого впливу [14, с. 82-115]. Останні редакції стратегічних настанов США знов констатують курс на збереження лідерської домінанти за нових параметрів посилення конкурентності у глобальному просторі світової політики [15].

Джордж Фрідман, прихильник найбільш оптимістичнішого зі сценаріїв американської перспективи, прогнозує, що, у значному ступені, історія ХХІ століття буде вибудовуватись впродовж двох основних напрямів боротьби. З одного боку, з метою зменшення впливу Америки, менш сильні держави будуть шукати способи утворення коаліцій. З другого – Сполучені Штати будуть винаходити способи не дати створити подібні альянси. Отже, Вашингтону не потрібно вигравати війни як такі, але слід заважати іншим акторам сформувати сили, достатні для об'єднання та удару по США [16, ch.1-2].

Таким чином, системні комплексні дослідження доводять, що вже сьогодні керівництву Білого Дому слід відходити від формування системи впливу базуючись на інтересах лобістських груп. Орієнтація на специфічні інтереси лише посилює фрагментацію у прийнятті зовнішньополітичних рішень. З іншого боку, американська соціальна модель також не може лишатись сталою і потребує інновацій. Тож успіх у справі утримання позиції світового лідера буде залежати від адекватності практичних дій вимогам часу.

Нова глобальна стратегія може бути реалізована через збереження провідних позицій США в основних міжнародних інститутах, управління регіональними процесами та організацію особливих двосторонніх зв'язків з провідними державами світу, що виключило б (або максимально ускладнило) появу рівного США за всіма параметрами потужності центру сили або зближення цих держав на антиамериканських позиціях. Оскільки значна частина можливих завдань буде вирішуватись поза межами Америки, США братиме активну участь в управлінні глобальними процесами. Тут, окрім традиційної військово-силової частини стратегії США, можна фіксувати посилення контролю за інформаційними потоками і кіберпростіром, продовження курсу на лібералізацію світової торгівлі, забезпечення доступу американським компаніям до запасів енергоресурсів, вплив на світові тенденції в сфері освіти, науки і культури. Таке лідерство бачиться американськими стратегами лідерством за велінням часу (більше цього робити поки що ніхто не може і не бажає). Швидше за все, така стратегія перехідного періоду до формування нового глобального світового порядку, у майбутньому буде доповнена оновленим концептуальним фундаментом.

Отже, маємо констатувати: - Політичне оформлення глобального світу є результатом синергії політичної волі та політичної практики провідних акторів міжнародної системи. Рефлексія на силу держави і можливості її глобального впливу продовжує бути відчутним фактором функціонування системи міжнародних відносин; - Сучасна модель глобального лідерства базується на політичній домінівності Сполучених Штатів Америки. Держави, які мають власні позиції щодо глобального світоустрою, не ставлять за мету замінити Америку на посту глобального лідера. Однак зростаюча конкурентна активність дій таких гравців на глобальній арені може стати найбільш небезпечним викликом для збереження нею даного статусу; - Попри предметність дій американських адміністрацій, їх константної уваги потребують системні виклики, які передбачають активну участь у глобальних соціальних та політичних процесах і вживання заходів на збереження (чи відновлення) національних позицій.

Список використаних джерел

1. Fukuyama F. *The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. - N. Y.: Free Press, 1996. – 457 p.
2. Rosenau J.N. *Ne Dimension of Security The interaction o Globalizing and Localizing Dynamics* /J.N. Rosenau // *Security Dialog*. – 1994. – V. 25. – September. – P. 255-282.
3. Косолапов Н.А. *Международно-политическая организация глобализирующегося мира: модели на среднесрочную перспективу*/ Н.А. Косолапов// *Общественные науки и современность* 2001. – № 6. – С. 140-166.
4. Barber B. *Jihad vs. McWorld* / B. Barber // *Atlantic Monthly*. – 1992. – March. – P. 53-64.
5. *Waltz S. Taming American Power* /S. Waltz//*Foreign Affairs*. – 2008. – September/October.- V.84. №5. – P.105-120.
6. Pfaff W. *The coming Clash of Europe with America*/ W. Pfaff // *The World Policy Journal*.- 1999. – Winter. – V.25, №3 – P. 1-9.
7. Jentleson B. *Tough Love Multilateralism*/ B. Jentleson // *Washington Quarterly*. 2003-2004. – Vol. 27. № 1. – P. 7-24.
8. Haas E. *The Age of Nonporality. What will Follow U.S. Dominance* [Електронний ресурс]/ E. Haas // *Foreign Affairs*. – Режим доступу до журн.: <http://www.foreingaffairs.org.2008050faessay87304>.
9. Holbrook R. *The Nexte President* / R. Holbrook // *Foreign Affairs*. – 2008. – September/October. – V.87. № 5. – P.2-24.
10. *Weak and Failing States: Envolving Secutirity Threats and U.S. Policy*/ CRS Report. – 2008. – August 28. – Order Code RL34253.
11. Barnett T. *The Pentagon New Map. War and Peace in the Twenty-First Century*. N. Y. :C.P. Putnan s Son s, 2004 – 435p.
12. Brzezinski Z. *Second Chance. Three Presidents and The Crisis of American Superpower*/ Brzezinski Z. – N.Y.: Basic Books, 2007. – 234 p.
13. Kupchan R. *The Rise of Europe, America s Changing Internationalism, and the End of U.S. Primacy*/ R. Kupchan // *Political Science Quarterly*. – 2003. – V. 18, №2. – P. 205-231.
14. *Global Trends 2025: The National Intelligence Council's 2025 Project*. – W: CreateSpace, 2008. – 118 p.
15. *The United States and the global future*.-December 2, 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.acus.org/event/united-states-and-global-future>.
16. Friedman G., *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century* / Friedman G. – N.Y.: Doubleday, 2009. – 272 p.